

Jazykové rezíduá a novotvary v slovenských právnych textoch

Mária Imrichová

Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
maria.imrichova@unipo.sk

Kľúčové slová: právna terminológia, právny pojem, medzijazykové prevzatie, rekodifikácia, logizácia termínu

Key words: legal terminology, legal term, interlingual adoption, recodification, logicization of a term

1 Úvod

Cieľom príspevku je a) poukázať na viacvrstvosť právnej lexiky a vymedziť právny termín z lingvistického a právneho hľadiska, b) na pozadí historického vývoja poukázať na status a vývin právneho jazyka a právnej terminológie od vzniku Československej republiky v r. 1918 do r. 2016, keď nadobudli platnosť tri nové procesné kódexy, c) opísať historické pozadie bohemizmov v slovenskom právnom texte a proces tvorby zákonov na pozadí zákona o štátnom jazyku s dôrazom na funkčnosť/nefunkčnosť bohemizmov a d) opísať charakter nových termínov, resp. zmien v ich definovaní v rekodifikovanom slovenskom občianskom/civilnom poriadku.

Právny jazyk sa definuje ako jeden z odborných spisovných jazykov, ktorý sa od prirodzeného jazyka odlišuje lexikou a štylistikou (Holländer, 2012). Slovná zásoba je heterogénna a napríklad podľa V. Knappa (1978) pozostáva a) z právnych termínov, b) z lexiky so špecifickým právnym aj bežným významom, c) z polysémických slov majúcich okrem právneho a bežného významu aj špecifický význam v inom odbornom jazyku, d) z neutrálnych slov. Podľa E. Abrahámovej (2005) je jazyk legislatívnych textov účelový jazyk, obsahujúci lexiku, ktorá pozostáva z termínov, z lexikálnych jednotiek všeobecného základu spisovného jazyka, ktoré majú rovnaký alebo presnejšie vymedzený, alebo odlišný význam, a z pomocných výrazov (slovesá, predložky, číslovky a pod.). Prvé dve skupiny tvoria právnu terminológiu alebo právne názvoslovie.

V slovenskej teórii sa ustálilo definovanie termínu ako pomenovanie pojmu vymedzeného definíciou a miestom v systéme pojmov daného vedného odboru. V systéme právnych pojmov viac ako v iných vedách platí o termíne Horeckého poukaz na to, že aj termíny sú motivované niektorým z významov polysémických slov: „...je súvis medzi bežným slovom a termínom, resp. medzi bežným použitím slova a použitím ako termínu...“ (Horecký, 1956, s. 37). Práve polysémia nastolila požiadavku definovania termínu v rámci vedného odboru pre zabezpečenie presnosti a jednoznačnosti. Medzi pojmom a termínom je jednota, presnejšie, pojem je z oblasti myslenia, termín je z oblasti jazyka. Právnický termín formálne (formou) reprezentuje zákonodarcom kvalifikované predikáty logického spektra pojmu. Právny pojem, ktorý je vymedzený v konkrétnych legislatívnych normách definovaním v ich úvode, sa tak dostáva do systému právnych termínov. Z právneho hľadiska ide o tzv. legálne definície, ktoré majú všeobecne záväzný charakter a sú súčasťou úvodných častí príslušných právnych predpisov (v prípade ich výskytu v inom právnom predpise však už ich výklad absentuje). Právny termín chápeme ako právny pojem vymedzený definíciou.

Je pravda, že právne texty sú často označované za texty, ktoré petrifikujú jednak lexiku, jednak syntax jazyka v čase vzniku textu. Slovenská právna lexika je výsledkom vývoja; slovenský právny štýl nevznikal na podklade národného jazyka. Právne dokumenty boli ovplyvnené najprv latinčinou, neskôr nemčinou a češtinou, čo kopíruje spoločensko-politické

okolnosti sprevádzajúce vývoj slovenskej spoločnosti¹. V súčasnosti sú právne texty (najmä zákonné) pod značným vplyvom anglického jazyka. Od r. 1995, keď Slovensko požiadalo o vstup do Európskej únie, prístupových rokovaní Slovenska a bruselskej administratívy vo februári 2000 a konečne od oficiálneho členstva Slovenska v Európskej únii v r. 2004 sa neustále aproximuje slovenský právny systém s právom členských štátov Európskej únie; slovenské právo sa zblíжуje s európskym právom nielen obsahovo, ale aj formálne. Pod formálnym zblížovaním dvoch právnych systémov máme na mysli jazykové formy reprezentované slovami vo funkcii (najmä viacsovného) právneho termínu a štruktúry reprezentované morfológicko-syntaktickými jednotkami na úrovni vetnej stavby.

Dokladom pohybu právnej lexiky na časovej osi je existencia synonymie. Spoločnosť konzervuje právo a termíny v podobe písaných legislatívnych textov, ktorým i napriek ich nedokonalosti nemožno uprieť zvláštne postavenie medzi ostatnými textmi. Nielenže sa podľa nich musia všetci správať, ale sudcovia podľa nich rozhodujú spory, prokurátori, advokáti či úradníci sa na ne odvolávajú a interpretujú ich a pre právnych vedcov sú zdrojom neustálej analýzy. Konštantnosť designácie pri termínoch však nesmie prekážať vývoju odboru a jeho terminológie a aj právny termín sa môže pre jazykové, vecné alebo spoločenské príčiny meniť. Kým niektoré termíny pretrvávajú desaťročia (*žaloba, podanie, dražba, prokurista*), iné zanikajú (*osoba spustlého života, repozícia, socialistické vlastníctvo, stolica, panstvo*) alebo sa mení ich význam či forma (*vyrubiť, záškodníctvo, sročný = splatný, smier, smluva, sbierka zákonov*) a vznikajú nové (*utajený svedok, spolupracujúci obvinený, aproximácia práva, hmotnoprávna námietka, skutkové tvrdenia, závislá práca, telepráca, nekalá súťaž*). Okrem toho v bežnej právnickej praxi sú na jednej strane staršie termíny, ktoré ešte predchádzajúca generácia právnikov považuje za bežné a iba nová na ne hľadá ako na už zanikajúce (napr. *plenipotencia, repozícia*), hoci dotvárajú bohatstvo našej právnickej terminológie a potvrdzujú jej tradície a korene. Na druhej strane, z rozličných príčin (jazyková správnosť, spoločensko-politický kontext a pod.) vznikajú nové termíny, napr. *testamentárny dedič – dedič zo závetu, nulitné manželstvo – neexistentné manželstvo – zdanlivé manželstvo, adoptant – adoptovateľ, akcesórium – pertinencia, vada – chyba, oferta – návrh na prijatie návrhu, nástupný dedič – nástupník, žalobca – navrhovateľ, odporca – žalovaný, testament – závet – posledná vôľa* atď. Viaceré staršie právne termíny, v súčasnosti mnohé v podobe profesionalizmov, petrifikujú vývin slovenského práva.

2 Historické pozadie bohemizmov v slovenských právnych textoch

Slovenčina a čeština si nie sú blízke len geneticky či typologicky, ale aj historicky, geograficky a kultúrne. Vzájomná blízkosť naďalej pretrváva aj po rozpade spoločného štátu v r. 1993 a jej základom sú neustále a dobré kultúrne, ekonomické a spoločensko-politické vzťahy. Zároveň je faktom, že kontaktové pôsobenie češtiny na slovenčinu je intenzívnejšie než opačne, čo je dané historicky, pretože čeština bola na Slovensku, ktoré nemalo vlastnú štátnosť, prakticky od 15. do 19. storočia jedným z jazykov písaných textov. Jeden z výskumov (porov. Uher, 1990) ukázal, že významovo a formálne majú oba jazyky spoločných 38 % slovnej zásoby, slová zvukovo a graficky rozdielne do takej miery, že umožňujú bezproblémové porozumenie, predstavujú 46 %, a slová, ktorým by Čech nemusel porozumieť alebo nerozumel, je 16 %. Je všeobecne známe, že Slováci rozumejú lepšie češtine ako Česi slovenčine, preto predpokladáme, že pri porovnávaní porozumenia českých textov u Slovákov by boli výsledky viac v prospech poznania češtiny.

¹ Po vzniku Československej republiky v r. 1918 sa otázky právnej terminológie pertraktovali v Právnom obzore a v Slovenskej reči, ale najmä v Návrhu slovenského právneho názvoslovía od E. Stodolu a A. Zátareckého a v Právnickom terminologickom slovníku od V. Fajnora a A. Zátareckého. V tom období sa ešte vychádzalo aj z maďarčiny (Zátarecký, 1952, s. 5).

V minulých storočiach sa slovenský právny štýl nevyvíjal na pozadí národného jazyka (porov. Abrahámová, 2005, s. 11). Inšpiračným zdrojom úradných listín týkajúcich sa majetkovoprávných záležitostí bola spočiatku latinčina a neskôr úradnícky variant právnej nemčiny (Mistrík, 1985). Slovenský právny štýl vykazuje znaky jazykového importu aj po r. 1918, keď vznikalo množstvo nových právnych predpisov pod vplyvom štátnej teórie československého jazyka. Najmä v r. 1945 – 1989 sa do slovenskej verzie českých právnych predpisov dostali bohemizmy, ktoré pretrvávajú v slovenských zákonoch dodnes. Súvisí to predovšetkým s tým, že väčšina legislatívnych textov sa v minulosti tvorila v českom jazyku, z češtiny sa prekladali do slovenčiny a slovenskí prekladatelia, ktorí zväčša pôsobili v českom prostredí, boli ním ovplyvňovaní, hoci si toto ovplyvňovanie už pravdepodobne ani neuvedomovali. Úradný a riadený preklad týchto textov existoval v 60. rokoch minulého storočia, keď sa súčasne publikovalo aj české a slovenské znenie zákonov a na správnosť prekladu dozerala osobitná komisia pri ministerstve vnútra, resp. neskoršie malé oddelenie pri Úrade vlády v Prahe. Aj v súčasnosti sa na právnických fakultách pracuje s mnohými českými učebnicami, a tak je aj jazykové vedomie tvorcov zákonov doteraz silno ovplyvnené češtinou (podobný stav je v lekárskejších študijných odboroch).

3 Zákon o štátnom jazyku a jeho akceptácia v legislatívnom procese na Slovensku

Základom typu práva, ktorý sa desaťročia formuje a aplikuje na území Slovenska, je to, že pravidlá života spoločnosti a správania sa subjektov v najrozličnejších spoločenských situáciách sú určované právnymi normami, predpismi, čiže zdrojom práva sú výlučne právne normy (ide o tzv. kontinentálny systém práva)², ktoré tvoria vždy v danom období určené osoby či inštitúty (dnes má zákonodarnú funkciu parlament, zákony pripravuje zákonodarný výbor, ale predkladať zákony či novely zákonov parlamentu môže každý poslanec Národnej rady SR). Spoločenské zlomy spravidla prinášajú aj intenzívnu prestavbu systému práva. Od roku 1989 došlo/dochádza k rýchlym úpravám zákonov, a to v značnom rozsahu (vrátane Ústavy SR). Zmenil sa aj spôsob tvorby predpisov; je evidentný vplyv laických subjektov na tvorbu a je zjavná zmena proporcionality vplyvu odborníkov a laikov (zákony v parlamente predkladajú poslanci v rôznej formálnej podobe, čo sa prejavuje aj formálnymi nedostatkami).

Uvedomujeme si, že právny text nemožno podrobovať len lingvistickým rozborom bez poznania právneho systému a poznania pravidiel tvorby právnych prepisov. Problém však vidíme v tom, že aj právny jazyk má byť jazykom funkčným, pričom nemáme na mysli len jeho fungovanie v právnej societe, ale jeho funkčnosť aj v širšom komunikačnom kontexte. Minimálnou funkčnosťou rozumieme zrozumiteľnosť a pochopiteľnosť u tých, ktorých správanie v istých situáciách daná norma upravuje a predpisuje, hoci potenciálne sa vlastne týka všetkých členov spoločnosti.

Právne predpisy sa v Slovenskej republike podľa zákona o štátnom jazyku³ vydávajú v štátnom jazyku, teda v kodifikovanej podobe slovenského jazyka. Každý predkladateľ návrhu zákona je povinný vyžiadať si k nemu odborné vyjadrenie terminologických komisií a jazykovedného pracoviska. Návrh tak prejde jazykovou úpravou⁴, avšak po mnohých pripomienkových konaniach v parlamente a následných individuálnych zásahoch legislatívcov už nie je povinnosť predložiť schválený návrh zákona na opätovnú jazykovú kontrolu, čiže efektívnosť jazykovej kontroly je pochybná a po predchádzajúcej korektúre aj neutralizovaná (porov. Vallová, 2000; Imrichová, 2013). Funkčnosť právnych textov zákonodarca zabezpečuje ukotvením pravidiel v zákone: „Zákon má upravovať v príslušnej oblasti všetky základné

² Oproti kontinentálnemu systému práva sa v anglosaskom systéme súdne rozhodnutia, tzv. precedensy, stávajú prameňmi práva, a sú záväzné pre nižšie súdy.

³ Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> [Cit. 2023-7-19.]

⁴ Návrhy prechádzajú odborným pripomienkovým konaním; terminologické stanoviská sa vypracúvajú pri nejasných alebo novších termínoch. Jazykovou korektúrou zákony v prvom kole prechádzajú.

spoločenské vzťahy. Musí byť zrozumiteľný, prehľadne usporiadaný a stručný v tom zmysle, že má obsahovať len ustanovenia s normatívnym obsahom“ (Legislatívne pravidlá tvorby zákonov, čl. 4. ods. 1⁵). „V zákone sa musí dbať na jazykovú správnosť, štylistickú primeranosť a všeobecnú zrozumiteľnosť textu“ (§ 68 ods. 2 zákona o rokovacom poriadku⁶). „...nemožno používať slová alebo slovné spojenia, ktoré nezodpovedajú kodifikovanej podobe štátneho jazyka“ (Legislatívne pravidlá tvorby zákonov, čl. 4. ods. 3). Z hľadiska platnosti zákona o štátnom jazyku nepredpokladáme v textoch zákonov výskyt nespisovných slov ako motivantov termínu či nespisovné väzby. Viaceré bohemizmy opakujúce sa v zákonoch sa dostali cez úradné dokumenty do povedomia bežného používateľa v takom rozsahu a intenzite, že sú vžitie nielen v profesionálnej, ale i v bežnej komunikácii. Niektoré sa „povyšili“ na termíny a odborníci (t. j. právnici) obhajujú ich používanie tým, že „pod tým niečo rozumejú“ a odmietajú ich nahrádzať. Isté nápravy textov sa predsa len realizovali, a to formou zmien niektorých slov pri novelizácii či doplnení znenia zákona, napríklad takto: v cestnom zákone (č. 395/1998) sa „slovo *zjazd* v celom texte zákona nahrádza slovom *vjazd* v príslušnom tvare“; slovo *udelenie* sa nahrádza slovom *povolenie*; v stavebnom, zákone (50/1976) sa slovo *osemdenný* nahrádza slovom *osemdňový*; v trestnom zákone (140/1961) sa výroba a *držanie* falšovateľského náčinia nahrádza slovami výroba a *držba* atď. Toto je jeden z možných spôsobov úpravy textov zákonov, ktorým legislatívny proces disponuje, ale je nedostatočný, keďže upravuje len slová, a prax to nie vždy reflektuje.

4 Nespisovné jednotky v právnych textoch vo funkcii profesionalizmov

Právny termín sa ako právny pojem vymedzený definíciou v príslušnej právnej norme vyznačuje jednoznačnosťou, ustálenosťou, systémovosťou a formalizovanosťou⁷ (táto ideálna charakteristika sa však nevzťahuje na všetky termíny). Aj pre právne termíny však platí základná vlastnosť termínu, a to spisovnosť. Termín nemôže byť motivovaný nespisovným slovom. Pre úplnosť treba dodať, že prevažná väčšina bohemizmov v práve patrí k tzv. návratným chybám (Abrahámová, 2005, s. 12), na ktorých nevhodné používanie jazykovedci upozorňujú už niekoľko desaťročí a ktoré aj napriek týmto upozoreniam naďalej pretrvávajú (porov. Hegerová, 1995, s. 333). Napríklad slovo *bezzvadný* sa v slovenčine hodnotí ako subštandardné slovo s významom *krásny, skvelý, výborný*, ktorý značne oproti legislatívnemu zámeru skresľuje či mení význam vety: *Predávajúci môže vždy namiesto odstránenia vady vymeniť vadnú vec za bezvadnú, ak to kupujúcemu nespôsobí závažné ťažkosti* (zákon 150/2004 par. 622 ods. 3).⁸ Prostredníctvom odvodených administratívno-právnych dokumentov sa do bežnej komunikácie dostávali nesprávne slová, ako napr. spojenie *bežiaci rok* z českého *běžící rok*, v ktorom ide o adjektívum s významom *bežný, prebiehajúci*, teda správna podoba je *bežný rok*; v bežnej reči neustále prítomný tvar slova *díleč* preložený z českého slova *dílčí* mechanickou hláskovou zmenou je v slovenčine neprijateľný najmä preto, že prídavné mená s príponou *-čí* vedú v slovenčine do slepej slovotvornej uličky (Hegerová, 1995, s. 335). Od takýchto prídavných mien sa v slovenčine nedajú vytvoriť abstraktné substantíva (*díleč* – „*dílečnost*“, *tvorčí* – „*tvorčnost*“).

Nie všetky bohemizmy, ktoré sa v minulosti cez nedokonalé preklady do slovenčiny dostali, sa dnes hodnotia ako chyby. Slová, ktoré sú pôvodom bohemizmy, ale ich význam sa vyšpecifikoval tak, že vyplnili komunikačný deficit v oblasti úradnej a právnej komunikácie,

⁵ Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1997/19/> [Cit. 2024-02-05.]

⁶ Dostupné na internete: <https://knowwww.eu/nodes/5c0b94861264aaf5c73ebb12> [Cit. 2023-7-19.]

⁷ Formalizovanosť termínu chápeme ako schematickosť až ikonickosť formy najmä pri viacslovných termínoch, ktoré majú ustálenú rozvitú syntaktickú štruktúru, a ako funkčné citáty s definovaním termínu sa používajú pri tvorbe administratívno-právnych a notárskych písomností.

⁸ Od 1. 7. 2024 je účinná nová časová verzia predpisu, kde sa už adjektívum *bezzvadný* nevyskytuje. V reči profesionálov a laikov však ešte bude pretrvávať.

možno hodnotiť ako spisovné profesionalizmy. Ako príklad uvidíme slovo *vada* a jeho deriváty, napr. *nároky z vád tovaru, vadný obsah*. V Občianskom zákonníku⁹ sa slovo *vada* vykladá ako „defekt, porucha, spôsobujúca, že to, čo bolo predmetom plnenia, nemá dohodnuté vlastnosti, alebo vlastnosti, ktoré obvykle takýto predmet má“ (oproti významu slova *chyba*, ktorá znamená niečo nesprávne, omyl). Kodifikačný slovník slovo *vada* hodnotí ako nespisovné slovo, preto nemôže byť motivantom žiadneho termínu. Slovo *vada* je skutočne bohemizmus, pri ktorom sa však v oblasti práva vyšpecifikoval odlišný význam oproti významu neutrálneho slova *chyba*: „chyba je vadou len vtedy, ak k nej pristupujú ešte nedostatky ďalších náležitostí požadovaných právom, a na druhej strane o vade môže byť reč len tam, kde niet žiadnej chyby“ (Luby, 1959; citované podľa Horecký, 2000). Slovo *vada* sa cez texty zákonov a administratívno-právne dokumenty dostalo z oblasti nespisovných profesionalizmov v čase prvotného prekladu medzi spisovné profesionalizmy vďaka frekvencii použitia a následným definovaním v právnej teórii získal status právneho termínu.

Slovenskí prekladatelia textov zákonov najmä z angličtiny majú zložitú pozíciu. Jednak na rozdiel od iných jazykov vplyvom historického vývoja slovenský právny a právnický jazyk obsahuje bohemizmy, čo je z pohľadu celospoločenskej platnosti týchto textov negatívny jav. Druhý problém je, že s cieľom uľahčiť a zrýchliť prácu sa ako podklad na preklad použije český preklad danej (európskej) normy a často sa bez rozmyšľania preberú bohemizmy vrátane českých slovesných väzieb a syntaktických konštrukcií. Je pravda, že jazykoví redaktori zjavné nedostatky tohto charakteru opravujú, ale v prípade právnych termínov a konštrukcií na opravy právo nemajú, lebo ide o „termíny“. Typický príklad z posledného obdobia je sloveso *zdieľať* prevzaté z angličtiny cez češtinu, ktoré sa v súčasnosti hodnotí ako neologizmus (*sdílet* – *zdieľať* – *zdieľať pohľadávku, zdieľať pozemok; skupinou zdieľania je skupina odberných miest a odovzdávacích miest spoločne konajúcich aktívnych odberateľov alebo aktívneho odberateľa a energetického spoločenstva alebo energetického spoločenstva a jeho členov, medzi ktorými je zdieľaná elektrina; odberné miesto alebo odovzdávacie miesto môže byť súčasne priradené len do jednej skupiny zdieľania*¹⁰; *použitie diela poskytovateľom služby zdieľania on-line, poskytovateľ platformy na zdieľanie videí*¹¹).

5 Nové termíny ako výsledok rekodifikácie práva

Dokladom aj súčasného vývinu právnických termínov na časovej osi a rozširovania synonymických radov je nedávna rekodifikácia občianskeho/civilného poriadku. S účinnosťou od 1. júla 2016 nadobudli účinnosť tri nové procesné kódexy *Civilný sporový poriadok* (160/2015 Z. z.; ďalej len CSP), *Civilný mimosporový poriadok* (161/2015 Z. z.; ďalej len CMP) a *Správny súdny poriadok* (162/2015 Z. z.; ďalej len SSP), ktoré nahrádzajú desaťročia platný a často novelizovaný *Občiansky súdny poriadok* (99/1963 Zb.; ďalej len OSP). Civilný sporový a mimosporový poriadok bol inšpirovaný nemeckým civilným procesom a právnou teóriou, kde je zavedená v sporovom konaní kontradiktórnosť.

Tejto rekodifikácii občianskeho práva nemožno, čo sa týka terminológie, uprieť evidentnú snahu o internacionalizáciu (v súlade so zblížovaním slovenského a európskeho práva) a spresnenie termínu tak, aby pokryl všetky oblasti, ktoré civilné právo reguluje (napr. právne subjekty ako firmy nie sú občanmi, podobne napríklad notár nie je v pozícii občana, ale reprezentuje orgán, inštitúciu atď.). Už z názvov kódexov je zrejmé, že sa termín *občiansky* nahradil termínom *civilný* (*Občiansky správny poriadok* – *Civilný sporový poriadok* a *Civilný mimosporový poriadok*), pričom sú medzi nimi určité obsahové odchýlky, ale podstata zostala

⁹ Dostupné na internete: http://slov-lex.sk/static/pdf/1964/40/ZZ_1964_40_20190130.pdf. [Cit. 2024-02-05.]

¹⁰ *Vyhláška 207/2023 Z. z.* Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2023/207/20240101> [Cit. 2024-02-05.]

¹¹ *Zákon o mediálnych službách.* Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/264/20240301> [Cit. 2023-03-14.]

tá istá. *Civilista*, *civilný* (*civil* je hovor. výraz; Kačala – Pisárčiková, 2003, s. 88) je prevzaté z latinčiny a má širší význam. *Občiansky* je evidentne odvodené od *občan* (v prvom význame príslušník štátu, mesta al. obce; Kačala – Pisárčiková, 2003, s. 404), preto sa aj prvoplánovo chápe adjektívum *občiansky* užšie než *civilný* (opak slova *civilný* je *vojenský*, *cirkevný*, v právnej komunikácii opak *trestný*). Slovník súčasného slovenského jazyka (Buzássyová – Jarošová, 2006) ho v 3. význame s funkčným kvalifikátorom *práv.* vykladá ako *týkajúci sa občianskoprávných vzťahov v najširšom zmysle slova*; upravuje totiž vzťahy fyzických, ale aj právnických osôb. Dôvodom úpravy či zmeny formy termínu s minimálnou alebo žiadnou úpravou významu termínu je logizácia termínu¹² a presnosť termínu. V neposlednom rade ide aj o vplyv zblížovania slovenského a európskeho práva aj cez terminológiu. Z tohto hľadiska možno pristúpiť k opisu terminologických úprav z lingvistického hľadiska.

K úprave termínov dochádza aj len formálnou zmenou, príkladom môže byť termín *účastník konania* (OSP) nahradený termínom *strana sporu* (CSP) ako dôsledok odlíšenia *účastníkov konania* v mimosporovom konaní a v správnom súdnom poriadku a *strán sporu* v civilnom sporovom poriadku. Ide o spresnenie a logizáciu termínu, keďže v CSP je základný termín *spor*, v ktorom proti sebe stoja dve strany, jedna v pozícii *žalobcu* (ten podáva žalobu), druhá *žalovaného*. Pracuje sa s novými slovnými spojeniami *procesný útok vs. procesná obrana*¹³, a ďalšími. Termín *účastník konania* je širšie motivovaný a definovaný a aj naďalej sa používa ako termín v mimosporovom a v správnom súdnom poriadku. S tým súvisia aj ďalšie termíny. Treba na tomto mieste spomenúť, že termín *žalobca* (v súdnom procese podávateľ *žaloby*) a *žalovaný* (na koho je podaná žaloba, obvinená stránka v súdnom procese) ako *strany sporu* sa používajú len v Civilnom sporovom poriadku a v Správnom súdnom poriadku, kým v Civilnom mimosporovom poriadku sa používajú termíny *navrhovateľ* (kto podáva *návrh* na začatie súdneho alebo správneho konania, napr. u notára) a *účastník* (jedna z osôb alebo inštitúcií zúčastnených na konaní, napr. o dedičstvo). Navrhuje sa dôsledné terminologické rozlišovanie *účastníka konania* (používaný v Civilnom mimosporovom poriadku a Správnom súdnom poriadku) a *strany sporu* (používaný v Civilnom sporovom poriadku). Táto zmena rešpektuje zámer CSP, podľa ktorého strana podáva *žalobu*¹⁴, (napr. *žaloba o neplatnosť skončenia pracovného pomeru*) a nie *návrh* (napr. *písomný návrh na rozvod manželstva*). Termín *návrh* však zostáva zachovaný, pretože zodpovedá terminológii CMP a SSP¹⁵.

Ak sa rekodifikuje právna norma, je prirodzené, že takáto činnosť prináša prostredníctvom zavedenia nových právnych inštitútov nové termíny. Nové termíny prináša každá rekodifikácia právnej normy, a to najmä keď ide o zmenu desaťročia platnej normy. Je prirodzené, že sa jednak nahrádzajú a spresňujú staršie termíny, ale vznikajú aj nové úkony a procesy, ktoré so sebou nová norma, v tomto prípade tri kódexy, prináša. Nové termíny pomenúvajú jednak javy a procesy, ktoré dosiaľ civilné právo neevidovalo, alebo ide o procesy a inštitúty, ktoré vznikli členením sporového a mimosporového poriadku. V termínoch sa tieto odlišnosti musia reflektovať. Medzi takéto nové úkony, a teda i termíny, patrí napr. *predbežné prejednanie sporu*, *zjavne nedôvodná žaloba*, okrem *znaleckého dokazovania* môže stačiť súdu aj *odborné vyjadrenie*, *sťažnosť* (osobitný druh rozhodnutia; prostriedok procesnej obrany,

¹² Logizácia termínu je proces nahrádzania/zmeny starších, nemotivovaných, resp. falošne motivovaných termínov novšími, zo synchronného hľadiska motivačne zreteľnejšími termínmi umožňujúcimi ich lepšie pochopenie (Ripka – Imrichová, 2011, s. 114).

¹³ *Obrana v civilnom sporovom konaní*. Dostupné na internete: <http://www.ulclegal.com/sk/bulletin-probono/ine/5435-obrana-v-civilnom-sporovom-konani> [Cit. 2021-09-15.]

¹⁴ Žaloba je procesný úkon, ktorým sa uplatňuje právo na súdnu ochranu ohrozeného alebo porušeného práva. (*Civilný sporový poriadok*, 2016)

¹⁵ Na účely tohto zákona sa pojmy žaloba, strana a spor vykladajú ako návrh na začatie konania, účastník konania (ďalej len „účastník“) a konanie podľa tohto zákona, ak z povahy vecí nevyplýva inak. (*Zákon 161/2015 par. 2 ods. 2*). Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/161/> [Cit. 2024-03-25.]

ktorý je prípustný proti uzneseniu súdu prvej inštancie vydanému súdnym úradníkom, ktoré treba doručiť), *spory na ochranu slabšej strany, sudcovská koncentrácia konania, hmotnoprávna námietka* (právny úkon strany spôsobujúci zmenu, zánik alebo oslabenie práva protistrany); ako nové sa zavádzajú *prostriedky procesného útoku a procesnej obrany* (sú to *skutkové tvrdenia, popretie skutkových tvrdení protistrany, návrhy na vykonanie dôkazov, námietky k návrhom protistrany na vykonanie dôkazov a hmotnoprávne námietky*).

Ani rekodifikácia CMP však nijako neupravila názvy konaní s väzobne nesprávnym akuzatívnym použitím spojky *o*, napr. *konanie o rozvod manželstva, konanie o povolenie uzavrieť manželstvo, konanie o určenie otcovstva, konanie o návrat maloletého do cudziny pri neoprávnenom premiestnení alebo zadržaní, konanie o osvojenie, konanie o vyhlásenie za mŕtveho*, pričom v iných názvoch konaní gramatickú normu reflektuje, napr. *konanie o uložení ochrannej výchovy, konanie o zverení maloletého do predosvojiteľskej starostlivosti, konanie o dedičstve, konanie o spôsobilosti na právne úkony, konanie o prípustnosti prevzatia a držania v zdravotníckom zariadení, konanie o ustanovení opatrovníka, konanie o prepadnutí predmetu notárskej úschovy štátu* atď.

Z vyššie uvedených dôvodov týkajúcich sa odčlenenia sporového a mimosporového poriadku došlo následne k „reťazovým“ zmenám v ďalších termínoch, napr. namiesto *kompensačná námietka* je *hmotnoprávna námietka*, *výsluch strany* je *výsluch účastníka konania*, *znalecký posudok* je *znalecké dokazovanie*. Termín *výsluch* nadobudol širší význam, pretože sa nespája len s vypočutím svedka, ale aj vypočutím strany (CSP), nesprávny termín *úradná pečiatka notárskeho úradu* sa nahradil termínom *pečiatka notára* atď. (Civilný sporový poriadok, 2018). Všetky zmeny akcentujú priezračnejšiu a logickejšiu motiváciu. Napríklad v názve *Špecializovaného trestného súdu* sa akcentuje oproti nesprávnej motivácii *špeciálnosti*, teda mimoriadnosti, zvláštnosti, v sústave súdov neprijateľnej, *špecializovanosť* ako obmedzenie na istú oblasť, čo sa navyše v názve potvrdzuje pomenovaním odboru špecializácie daného súdu. Prijatím Civilného správneho poriadku nebolo veľa termínov zmenených, resp. prijatých, často sa zmenil ich obsah, lehoty, procesný postup, čo zas upevňuje polysémiu termínov.

6 Záver

Proti bohemizmom, ktoré sú v slovenčine funkčné, vyplnili lexikálny deficit a napriek 70-ročnému odmietaniu ich adekvátnosti fungujú, nie je potrebné bojovať ako proti nejakým konzervátorom, ktorých zdrojom sú právne texty (písané aj ústne). V súčasnosti sú totiž skôr záležitosťou vnútorného systému jazyka než dôsledkov z minulosti. Určite ich však možno pokladať za doklad vývinu jazyka slovenského práva na pozadí historických udalostí. Jazyk si s nimi za posledné desaťročia „poradil“.

Rekodifikácia v občianskom práve sa týkala nielen obsahu práva, ale aj právnických termínov, keď sa okrem zavádzania nových termínov upravili existujúce termíny, čím sa rozširuje synonymia na časovej osi. Dôvodom je jednak zavádzanie nových úkonov do legislatívnej činnosti, jednak uplatnenie zásady motivovanosti a následnej presnosti a zreteľnosti právnického termínu, čo sa deje v súlade s požiadavkami na termín všeobecne. Aj tento lexikálny proces potvrdzuje dynamiku terminológie, pričom však treba upozorniť aj na mieru a frekvenciu takýchto zmien práve v oblasti práva, pretože sa týka všetkých občanov, nielen úzko vymedzenej odbornej komunity. A, samozrejme, týka sa to aj prekladateľov právnych noriem, ktorí pracujú aj s tzv. domácou terminológiou pri preklade administratívno-právnych žánrov, do ktorých sa termíny vyšších noriem (textov s vyššou právnou silou), akými sú zákony, nevyhnutne reflektujú.

Keďže sa na právne texty pozeráme jednak z pozície bežného používateľa (vychádzame z toho, že každému človeku tieto texty určujú, predpisujú, normujú mnohé oblasti života, zvlášť občianske/civilné právo, a teda by im mal rozumieť), a jednak z pozície lingvistu, každý zásah

do takejto normy by mal byť realizovaný citlivo, teda nielen reflektovať zblížovanie sa s cudzími právnymi inštitútmi, ale mať na zreteli aj priezračnosť a ustálenosť termínu. Hľadať motivanty v domácej slovnej zásobe, v bežnom jazyku, aby sa jazyková dostupnosť a „čitateľnosť“ zákonov nevzdala od tých, komu určuje práva a povinnosti. „Bežný jazyk je zdrojom vzniku právnej lexiky. ... V práve je vzťah medzi bežným a právnym jazykom mimoriadne výrazný. Preberaním slov z bežnej slovnej zásoby a ich terminologizáciou, t. j. tým, že slovu z bežného jazyka je priradený určitý pojem s pevným obsahom a rozsahom, vzniklo mnoho termínov právneho jazyka“ (Ďuricová, 2016, s. 21). Ak také jazyky ako nemecký a anglický dokážu čerpať z domácej bežnej slovnej zásoby, nemali by sme sa pri úpravách termínov prispôsobovať tzv. veľkým jazykom v mene zosúladenia práv a odvolávať sa pritom na internacionalizáciu lexiky.

Literatúra:

- ABRAHÁMOVÁ, E. (2005): Špecifiká legislatívneho textu. In: J. Mlacek a M. Vojtech (eds.): *Studia Academica Slovaca*, 34. Bratislava: Stimul, s. 11–20.
- BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A., eds. (2006): *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda.
- ĎURICOVÁ, A. (2016): *Preklad právnych textov. Teória, prax, konvencie, normy*. Banská Bystrica: Belianum.
- HEGEROVÁ, K. (1995): O jazykovej kultúre v právnických textoch. In: *Kultúra slova*, 29/6, s. 332–337.
- HOLLÄNDER, P. (1995): Paradox právneho jazyka. In: *Kultúra slova*, 29/6, s. 329–331.
- HOLLÄNDER, P. (2012): *Filosofie práva*. Praha: Aleš Čeněk.
- HORECKÝ, J. (1956): *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- HORECKÝ, J. (1965): Kritériá terminológie. In: *Československý terminologický časopis*, 4, s. 193–200.
- IMRICOVÁ, M. (2004): Na margo legislatívnych a komunikačnofunkčných súvislostí Občianskeho zákonníka. In: *Studia Philologica*, XII. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 9–13.
- IMRICOVÁ, M. – TUROČEKOVÁ, M. (2015): *Lingvistická analýza jazyka právnych textov*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- IMRICOVÁ, M., ed. (2015): *Slovník právnických termínov pre verejnosť*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K., eds. (2011): *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Bratislava: Veda.
- JAROŠOVÁ, A., ed. (2015): *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N*. Bratislava: Veda.
- JAROŠOVÁ, A., ed. (2021): *Slovník súčasného slovenského jazyka. O – Pn*. Bratislava: Veda.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M., eds. (2003): *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda.
- KNAPP, V. (1978): Právni pojmy a právni terminologie. In: *Státní správa. Bulletin Ústavu státní správy*, č. 4, s. 17–20.
- LUBY, Š. (1959): Slovenská právna terminológia – vývin, stav, výhľady. In: *Právnické štúdie*, IV, s. 165–224. Citované podľa: Horecký, J. (2000): Slovnica v úradnej praxi. In: *Kultúra slova*, 34/3, s. 347.
- MASÁR, I. (1991): *Príručka slovenskej terminológie*. Bratislava: Veda.
- MISTRÍK, J. (1985): *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1993): Juristické texty. In: F. Ruščák (ed.): *Text a kontext*. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešove UPJŠ v Košiciach, s. 78–81.
- OLOŠTIAK, M. (2015): O terminologickej motivácii v lexike. In: S. Mislovičová (ed.): *Jazyková kultúra a terminológia. Zborník štúdií venovaný Matejovi Považajovi*. Bratislava: Veda 2015, s. 56–84.
- ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J. (1980): *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS, J., eds. (2005): *Slovník cudzích slov (akademický)*. 2., doplnené a prepracované vyd. Prekl. L. Balážová – J. Bosák et al. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá.

- RIPKA, I. – IMRICHOVÁ, M. (2011): *Kapitoly z lexikológie a lexikografie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- SOKOLOVÁ, M. (1991): *Český jazyk (Diferenčné javy a cvičenia)*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ.
- UHER, F. (1990): *Slovenština pro poslucháče učitelství v 1. – 4. ročníku ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita v Brne.
- VALLOVÁ, K. (2000): Právny jazyk. In: *Právny obzor*, č. 1, s. 63–72.
- VOJČÍK, P. et al. (2009): *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Bratislava: Iura edition, s.r.o.
- ZÁTURECKÝ, A., ed. (1952): *Právnický terminologický slovník*. Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení.

Internetové zdroje:

- Civilný sporový poriadok a zmeny v terminológii*. In: *Právne Noviny* [Cit. 2021-09-05]. Dostupné na internete: <https://www.pravnenoviny.sk/civilny-sporovy-poriadok-a-zmeny-v-terminologii>
- Doložka zlučiteľnosti návrhu zákona s právom Európskej únie. Dôvodová správa na rokovanie vlády SR*. [Cit. 2021-09-05]. Dostupné na internete: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-23554.
- Obrana v civilnom sporovom konaní*. [Cit. 2021-09-15.] Dostupné na internete: <http://www.ulclegal.com/sk/bulletin-pro-bono/ine/5435-obrana-v-civilnom-sporovom-konani>
- Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 19/1997 Z. z. z 18. decembra 1996 o schválení legislatívnych pravidiel tvorby zákonov*. [Cit. 2024-02-05.] Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1997/19/>
- Vyhláška č. 207/2023 Z. z. Úradu pre reguláciu sieťových odvetví, ktorou sa stanovujú pravidlá pre fungovanie vnútorného trhu s elektrinou, obsahové náležitosti prevádzkového poriadku prevádzkovateľa sústavy, organizátora krátkodobého trhu s elektrinou a rozsah obchodných podmienok, ktoré sú súčasťou prevádzkového poriadku prevádzkovateľa sústavy*. [Cit. 2024-02-05.] Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2023/207/20240101>
- Zákon č. 150/2004 z 2. marca 2004, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov*. [Cit. 2024-02-15.] Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/150/20040501>
- Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok*. [Cit. 2024-03-25.] Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/161/>
- Zákon č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o mediálnych službách)*. [Cit. 2023-03-14.] Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/264/20240301>
- Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky*. [Cit. 2024-02-09.] Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270>
- Zákon č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov*. [Cit. 2023-07-19.] Dostupné na internete: <https://knowwww.eu/nodes/5c0b94861264aaf5c73ebb12>
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník z 26. februára 1964. Časová verzia predpisu účinná od 30. 1. 2019*. [Cit. 2024-02-05.] Dostupné na internete: http://slov-lex.sk/static/pdf/1964/40/ZZ_1964_40_20190130.pdf

Summary

Linguistic Residual and New Terms in Slovak Legal Texts

The study deals with examples of terminological movements in Slovak law from both historical and synchronic perspectives. Legal texts are often referred to as texts that petrify both the lexis and syntax of the language at the time of the text's creation. Slovak legal lexis is the result of development; Slovak legal style did not emerge on the basis of the national language. Legal documents were first influenced by Latin, later by German and Czech, which copies the socio-political circumstances accompanying the development of Slovak society. Many Czech borrowings and, through Czech, Germanisms entered the Slovak legal terminology (and hence the common language) through the laws drafted during the Czech-

Slovak federation in Prague. Until the 1960s, the state did not pay attention to the translation of laws into Slovak because of the linguistic proximity of the texts. The Slovak legal system is constantly being approximated to the law of the Member States of the European Union; Slovak law is converging with European law not only in content but also in form. The latest movements in legal terminology are the result of the recodification of the three codes of Slovak civil procedural law in 2016.